

DOI 10.31558/2307-2318.2022.2.2

УДК 334.021

JEL: F15, F21, F36

Орехова Т.В.,

д.е.н., професор Донецького національного університету імені Василя Стуса,

ORCID: 0000-0003-3650-5935

e-mail: t.oriekhova@donnu.edu.ua

СТАТУС КАНДИДАТА В ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

У роботі аналізуються економічні перспективи від отримання Україною статусу кандидату в Європейський Союз. Автором підкреслюється, що поворотним моментом євроінтеграції стало впровадження безвізового режиму між Україною та ЄС у 2017 році. У роботі проведено порівняльний аналіз основних статей товарної структури зовнішньої торгівлі України у 2013 та 2021 роках. На тлі втрати 30-50% промислового потенціалу країни на окупований територіях відбулася зміна структури експорту, про що свідчить структура конкурентоспроможності галузей економіки країни на міжнародних ринках – у 2013 році частка АПК в експорті України становила – 26,5%, металургії – 27,8%, машинобудування – 16,8%. У 2021 році частка АПК зросла до 40%, а машинобудування знизилася до 9%. Відбулися значна переорієнтація в географічній структурі зовнішньої торгівлі. У 2013 році частка СНД становила 34%, країн Європи – 27%. На початок 2021 року частка країн СНД в структурі експорту нашої країни складає усього 10%. У дослідженні аналізуються чотири основні напрямки післявоєнного відновлення України за допомогою Європейського Союзу (відбудова інфраструктури, продовження модернізації держави, впровадження порядку денного інтеграції, підвищення економічної конкурентоспроможності). Отже, кандидатський статус для України означає насамперед економічну співпрацю на якісно новому рівні.

Ключові слова: Європейський союз, євроінтеграція, інвестиційна привабливість, фінансові інструменти ЄС, економічні реформи, відновлення національної економіки, стратегія.

Рис. – 2. Таб. – 1. Літ. – 6.

Oriekhova T.,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Vasyl Stus Donetsk National University

ORCID: 0000-0003-3650-5935

e-mail: t.oriekhova@donnu.edu.ua

EU CANDIDATE STATUS FOR UKRAINE: ECONOMIC PROSPECTS

The paper analyzes the economic prospects of Ukraine receiving the status of a candidate for the European Union. The author emphasizes that the introduction of a visa-free regime between Ukraine and the EU in 2017 was a turning point in European integration. In

the work, a comparative analysis of the main articles of the commodity structure of foreign trade of Ukraine in 2013 and 2021 was carried out. Against the background of the loss of 30-50% of the country's industrial potential in the occupied territories, there was a change in the structure of exports, which is evidenced by the structure of the competitiveness of the country's economic sectors on international markets - in 2013, the share of agro-industrial complex in Ukraine's exports was 26.5%, metallurgy - 27.8 %, mechanical engineering - 16.8%. In 2021, the share of agro-industrial complex increased to 40%, and engineering decreased to 9%. There has been a significant reorientation in the geographic structure of foreign trade. In 2013, the share of the CIS was 34%, European countries - 27%. At the beginning of 2021, the share of the CIS countries in the export structure of our country is only 10%. The study analyzes four main directions of the post-war reconstruction of Ukraine with the help of the European Union (infrastructure reconstruction, continued modernization of the state, implementation of the integration agenda, increasing economic competitiveness). Therefore, the candidate status for Ukraine means, first of all, economic cooperation at a qualitatively new level.

Keywords: *European Union, European integration, investment attractiveness, EU financial instruments, economic reforms, recovery of the national economy, strategy.*

Fig. – 2. Tab. – 1. Ref. – 6.

Постановка проблеми. Вперше намір України розбудовувати відносини з Європейським Союзом був проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України». Стратегічний курс України на європейську інтеграцію у подальшому був офіційно визначений у Стратегії інтеграції України до ЄС, яку схвалено 11 червня 1998 року, та Програмі інтеграції України до ЄС, схваленій 14 вересня 2000 року. 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди між Україною та ЄС. 9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. Відповідно до домовленостей, досягнутих в ході Паризького саміту Україна-ЄС, у 2009 року сторонами був розроблений та схвалений Порядок денний асоціації, а 30 березня 2012 року текст майбутньої Угоди був парафований главами переговорних команд України та ЄС. Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину — 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС - міжнародно-правовий документ, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції [1].

28 лютого 2022 року Україна офіційно подала заявку на вступ до Євросоюзу за спеціальною спрощеною процедурою. 23 червня 2022 року Євросоюз ухвалив історичне рішення — надав Україні статус кандидата на членство в ЄС. Статус кандидата - це перехід до політики розширення, визнання перспективи вступу України до ЄС. Статус кандидата дозволить Україні здійснити підготовку до майбутнього перемовного процесу щодо членства в ЄС, допоможе повоєнній відбудові країни та триматиме євроінтеграцію в центрі політичного життя країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Всі ці роки, з початку набуття Україною своєї незалежності, питання європейського вектору інтеграції України в

систему світогосподарських зв'язків знаходяться на порядку денному досліджень представників української наукових шкіл, таких як А. Гальчинський, В. Геєць, Д. Лук'яненко, В. Чужиков, О. Шнирков та інші. Численні публікації вітчизняних науковців були присвячені проблемам інтеграції та співпраці України з ЄС, переваг та можливих викликів від перспективи вступу для української економіки і суспільства в цілому.

Отримання Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу актуалізує питання економічних можливостей, які відкриваються для нашої країни саме на поточному етапі.

Метою даної статті є аналіз економічних перспектив від реалізації поточного етапу євроінтеграційного вектору зовнішньої політики України.

Викладення основного матеріалу.

Основні напрями економічних реформ у найближчій ретроспективі. Після Революції Гідності Україна підписала Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом. Це був рішучий крок щодо збільшення економічної співпраці та впровадження низки реформ у судовій сфері, освіті, науці. Було посилено курс щодо децентралізації органів місцевого самоврядування.

Поворотним моментом стало впровадження безвізового режиму між Україною та ЄС у 2017 році. Однією з головних умов надання нашій країні безвізового режиму було створення інституцій боротьби з корупцією.

Серед найбільш значущих реформ, які відбулися за останні роки на шляху реалізації стратегії європейської інтеграції України, інвестори та іноземні експерти відзначають:

- митна та податкова реформа,
- запровадження середньострокового планування,
- продовження структурних реформ: приватизації та земельної реформ,
- завершення децентралізації,
- скорочення публічних видатків.

Проте, слід розуміти, що всі реформи відбувалися на тлі окупації частини території України, на якій знаходилася значна частка промислового потенціалу країни. У 2014 році за даними Світового банку падіння ВВП в нашій країні дорівнювало -10%, у 2015 – 9,8%. Позитивні тенденції зростання намітилися у 2016-2019 роках, проте у 2020 році черговий виклик – пандемія - вдарив по всій світовій економіці, як наслідок - ВВП України впав на 3,8%. Офіційний рівень безробіття у 2013 році становив – 8,8% - це був найнижчий показник після кризи 2008 року, у 2017 році – він зріс до 9,5%. Зовнішній борг в Україні у 2013 році становив 146 млрд. дол., за останніми даними міжнародної статистики до початку війни він становив 129 млрд. дол.

На тлі втрати 30-50% промислового потенціалу країни на окупований територіях відбулася зміна структури експорту, про що свідчить структура конкурентоспроможності галузей економіки країни на міжнародних ринках – у 2013 році частка АПК в експорті України становила – 26,5%, металургії – 27,8%, машинобудування – 16,8%. У 2021 році частка АПК зросла до 40%, а машинобудування знизилася до 9% (табл. 1).

Відбулися значна переорієнтація в географічній структурі зовнішньої торгівлі. У 2013 році частка СНД становила 34%, країн Європи - 27%. На початок 2021 року частка країн СНД в структурі експорту нашої країни складає усього 10%.

Для проведення успішних реформ, які будуть мати відчутний результат потрібен ресурс, в першу чергу для структурних реформ, для підтримки галузей економіки, які

дають значний мультиплікативний ефект, для розвитку соціальної сфери та інфраструктури. Проте, Україна, за даними Уряду, на сьогодні в умовах війни щомісяця втрачає 130 млрд. дол.

Таблиця 1

**Основні статті товарної структури зовнішньої торгівлі України
у 2013 та 2021 рр. (побудовано за даними [2])**

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	2021		2013	
	у % до загального обсягу/% of the total volume	у % до загального обсягу/% of the total volume	у % до загального обсягу/% of the total volume	у % до загального обсягу/% of the total volume
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	2,0	2,2	1,7	2,5
II. Продукти рослинного походження	22,8	2,9	14,0	3,5
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	10,3	0,6	5,5	0,5
IV. Готові харчові продукти	5,6	4,9	5,6	4,2
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	23,5	6,0	27,8	6,5
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	7,7	19,5	11,0	16,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1,0	10,4	5,3	7,7
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,3	2,1	0,5	1,4

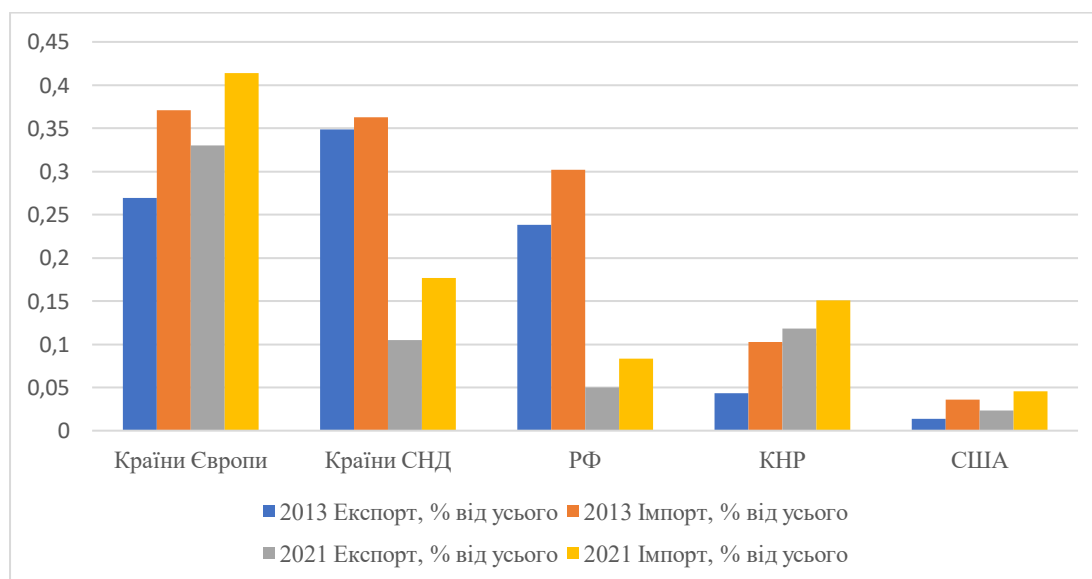

Рисунок 1 - Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2013 та 2021 рр. (побудовано за даними [2])

Зміни в інвестиційній привабливості

До початку російської військової агресії проти України у 2014 році динаміка залучення прямих іноземних інвестицій була стабільно позитивною. На початок 2014 року в Україну було залучено 53 млрд. дол. Проте, з початку війни у 2014 році Україна втратила близько 18 млрд. дол. ПІІ.

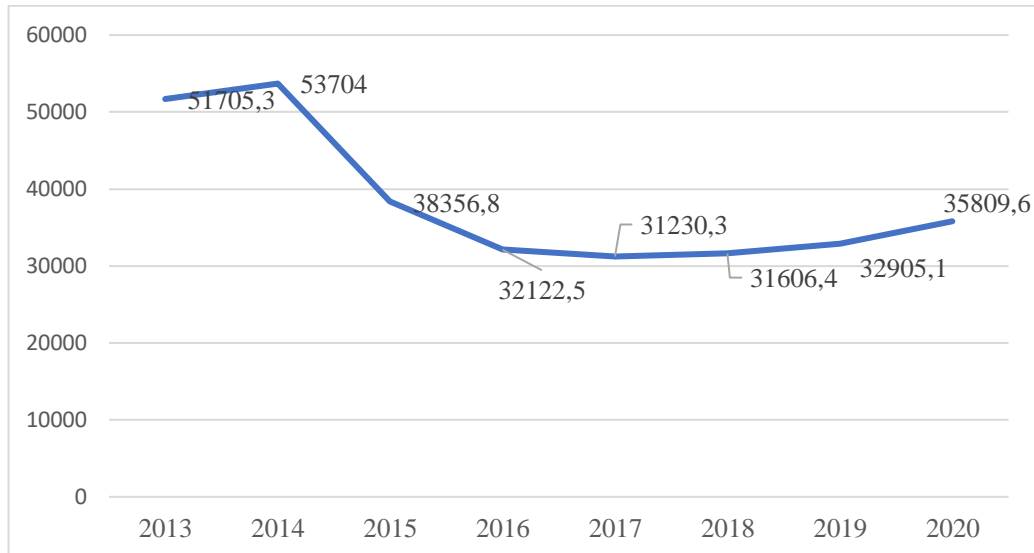

Рисунок 2 - Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України, 2013-2021рр., млн. дол. (побудовано за даними [2])

В той же час, реформи, які відбувались в Україні за останні 7 років, були спрямовані на покращення загальних умов для інвесторів, про що свідчить значне підвищення позицій України у рейтингу Doing Business - Україна покращила свої позиції у шести з десяти категорій, включаючи спрощення процесу підключення електроенергії, реєстрації власності та торгівлю через кордони.

3 жовтня 2013 року, коли Україна займала 112 місце, країна піднялась на 48 позицій. І наразі займає 64 місце в цьому рейтингу [3].

Очікується, що із завершення війни інвестиційна привабливість значно підвиситься через низку системних змін.

Фінансові інструменти ЄС для країн-кандидатів. Набуття статусу кандидата в члени країн ЄС відкриє для України нові можливості доступу до фінансових ресурсів, значення чого не можна переоцінити в умовах руйнування рф українських міст та сіл, житла населення, об'єктів інфраструктури нашої країни.

Раніше, коли в ЄС інтегрувалися країни Центральної та Східної Європи, фінансування підготовки цих країн до членства відбувалося через цілу низку програм та інструментів: PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS.

Однак, з 2007 року Європейський Союз перейшов на єдиний передвступний інструмент фінансової допомоги - IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance), що спрямований на підтримку реформ шляхом надання фінансової та технічної допомоги. Вказаним інструментом можуть користуватись як кандидати на вступ до ЄС, так і потенційні кандидати.

Зараз, країни-бенефіціари користуються третьою версією IPA, що була затверджена 15 вересня 2021 року (однак має ретроспективну дію в часі та застосовується з 01 січня 2021 року) та розрахована на період з 2021 по 2027 роки.

Серед бенефіціарів даного фінансового інструменту є кандидати на вступ до Європейського Союзу, потенційні кандидати, а також Ісландія. Загальна сума видатків ІРА III складає близько 14,2 мільярдів євро. Його основна мета поділена на п'ять тематичних пріоритетів: (1) зміцнення верховенства права, демократії, захисту прав людини та основних свобод; (2) ефективне державне управління, включаючи сфери публічних закупівель та державної допомоги; (3) «зелена» повістка дня; (4) конкуренція та всеохоплююче економічне зростання, що включає зосередження уваги на малому середньому підприємстві та розвитку сільського господарства та сільських місцевостей; (5) територіальна і транскордонна співпраця [4].

Вказані вище напрямки були і залишаються актуальними і для України, тож отримання додаткового безповоротного фінансування для їх реформування абсолютно не завадить нашій державі.

Додатково, в рамках ІРА, для країн-кандидатів діє передвступна фінансова програма для розвитку сільського господарства та сільських місцевостей, що має абревіатуру IPARD. Тривалість вказаної програми є ідентичною тривалості ІРА III. Участь у такій програмі може бути корисною і для України з огляду на занедбаний стан значної кількості сіл та селищ [4].

Не виключено, що з огляду на умови, в яких Україна набуде статусу кандидата, для нашої держави будуть розроблені окремі механізми фінансової підтримки з акцентом на відновлення пошкодженої та знищеної інфраструктури.

Одним з таких інструментів може стати презентований в травні Європейською комісією проект Rebuild Ukraine, що спрямований на відбудову України після завершення війни, а також на підтримку економіки, ефективного державного управління та інтеграції з Європейським Союзом. Очевидно, що після повномасштабного військового вторгнення РФ, внаслідок якого руйнується або знищується значна кількість об'єктів інфраструктури, потреби України зросли в десятки разів.

Єврокомісія в своєму Комюніке від 18 травня 2022 року вже заявила, що планує свою майбутню діяльність з післявоєнного відновлення України за такими 4-ма напрямками:

- Відбудова країни, особливо її інфраструктури, сфери охорони здоров'я, освіти, зруйнованого житла, а також формування її енергетичної та цифрової стійкості у відповідності з новітньою європейською політикою та стандартами;
- Продовження модернізації держави та її інститутів для забезпечення якісного управління та поваги верховенства права, надання адміністративної підтримки та технічної допомоги, включаючи регіональний та місцевий рівень;
- Впровадження регуляторного та структурного порядку денного з метою поглиблення економічної та соціальної інтеграції України та її людей з ЄС;
- Підтримка відродження української економіки та суспільства через підвищення її економічної конкурентоспроможності, розширення зовнішньої торгівлі та стимулювання розвитку приватного сектору, а також забезпечення "зеленої" та цифрової трансформації економіки [4].

Відомо, що ЄС планує виділити понад 500 млрд. євро для відновлення України. Для порівняння можна у якості прикладу навести Туреччину, яка отримала найбільші обсяги фінансування від Інструменти допомоги перед вступом з 2014 по 2020 рік – 3,5 млрд. євро.

Перспективи подальших кроків. Наступним етапом після отримання кандидата на вступ до ЄС має бути рішення про початок процедури переговорів про вступ.

Проте, цей етап відкладено до моменту проведення Україною необхідних реформ, які було виділено в сім блоків:

- реформа Конституційного суду;
- продовження судової реформи (зокрема, в частині реформування Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів);
- боротьба з корупцією, включно з призначенням керівника Спеціальної антикорупційної прокуратури та Національного антикорупційного бюро;
- боротьба з відмиванням коштів (відповідність законодавства стандартам ФАТФ);
- втілення антиолігархічного закону;
- узгодження аудіовізуального законодавства з європейським;
- зміна законодавства про національні меншини.

Відповідно, нинішнє потенційне надання статусу кандидата не є остаточним і, у випадку надання, ЄС може скасувати його у разі, якщо Україна не досягне прогресу в реалізації визначеної «дорожньої карти». Єврокомісія наголосила, що проводитиме моніторинг імплементації вказаних реформ, а першу оцінку результатів буде надано в кінці 2022 року.

Звісно, що Держава має цілий арсенал інструментів політики, здатних стимулювати підприємницьку діяльність та генерувати мультиплікативний ефект в економіці:

- державні інвестиції у нові робочі місця в пріоритетних видах діяльності;
- державно-приватне партнерство, насамперед в сфері інфраструктури;
- різні форми державної допомоги бізнесу на створення робочих місць;
- державні гарантії за кредитами та компенсація кредитних процентних ставок;
- державне замовлення на закупівлю товарів та послуг;
- націоналізація системно важливого бізнесу, якому загрожує банкрутство;
- стимулювання імпортозаміщення та локалізації виробництва [5].

Для реалізації вказаних заходів необхідно мати адекватний фінансовий ресурс. Значну частину коштів ми отримуємо з міжнародної допомоги.

План Уряду по відновленню України побудований на 9 ключових принципах [6]:

- повний доступ до ринків ЄС та Великої сімки;
- отримання статусу кандидата, а потім повноправне членство в ЄС;
- побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації. По більшості ліцензій та дозволів вже схвалений декларативний принцип для бізнесу;
- налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку. Уряд працює над розширенням їх пропускну здатності;
- перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку. В сільському господарстві та в металургії завдяки переробці можна буде досягнути її значного зростання.
- розвиток вітчизняного ВПК;
- самодостатність в енергетиці досягатиметься збільшенням видобування власного газу та розвитком атомної енергетики;
- кліматична модернізація;

- локалізація не менше 60%. У відновленні України будуть задіяні українські компанії та виробники. Це дасть поштовх економіці, створить нові робочі місця, поживавить підприємницьку активність.

За даними НАН України, найбільш перспективними галузями післявоєнного відновлення національної економіки на якісно новій інноваційній основі, що забезпечить відповідний рівень зайнятості, є [5]:

- атомна енергетика, в тому числі створення елементів ядерного паливного циклу з використанням покладів урану і цирконію;

- титанове, літєве та алюмінієве виробництво;
- чорна металургія;
- важке енергомашинобудування;
- фармацевтична промисловість та виробництво медичної техніки;
- новітні нафтохімічні виробництва виготовлення органічних продуктів;
- виробництво синтетичних рідких палив (бензин, дизельне пальне тощо);
- аграрна селекція та генетика.

Окрема увага має бути приділена питанням інформаційних систем та цифрової трансформації.

Загострення питань обороноздатності країни, охорони здоров'я, інклюзивного розвитку — потребують наявності розвинених національних наукових інституцій, здатних бути центрами спеціальних глибоких знань та генерувати адекватні відповіді на нові геополітичні виклики в контексті національних пріоритетів.

Складовими елементами цієї перебудови мають бути:

- формування та реалізація цілісної державної політики розвитку науки та стимулювання інновацій,
- інтеграція вітчизняного наукового сектора в процес відновлення поствоєнної економіки,
- запровадження європейських стандартів у сфері організації виконання та фінансування наукових досліджень,
- формування дослідницької та інноваційної інфраструктури — кластери, технопарки, інноваційні центри, науково-навчальні центри, центри комерціалізації інтелектуальної власності, регіональні центри науки та інновацій, венчурні фонди.

Угода про Асоціацію, яка виконана вже на 63% діятиме паралельно, але сам по собі цей документ не передбачав перспективи членства в ЄС. Тепер мова йде вже про значні перспективи більш інтенсивної співпраці у сфері енергетики, безпеки та оборони.

Висновки. Тож, після закінчення війни, статус кандидата в члени ЄС може стати поштовхом для залучення іноземних інвестицій в економіку України на її відбудову. Так, отримання статусу кандидата означає початок кардинальних змін і невідворотність реформування законодавства для приведення його у відповідність із законодавством Європейського союзу. В такому випадку умови ведення бізнесу будуть більш звичними та зрозумілими для іноземних інвесторів, в першу чергу з тих держав, що вже входять до Європейського союзу.

Кандидатський статус для України означає насамперед економічну співпрацю на якісно новому рівні. Мова йде про можливість отримання доступу до спеціальних фондів ЄС, які підуть на відновлення української інфраструктури, постраждалої від війни. Додаткова фінансова допомога дасть змогу сприяти покращенню соціально-економічної ситуації в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія становлення відносин Україна-ЄС. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-stanovlennya-vidnosin-ukraina-es>
2. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
3. Economy Profile of Ukraine Doing Business 2020 Indicators. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>
4. Богдан Т. Статус кандидата на вступ до ЄС: економічні та фінансові переваги. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638/>
5. Данилишин Б. Яка частка держави в економіці потрібна Україні. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/07/15/689200/>
6. Влада підготувала план економічного відновлення України. URL: <https://finclub.net/ua/news/op-ta-uriad-predstavlyly-plan-ekonomichnoho-vidnovlennia-ukrainy.html>

REFERENCES

1. Istoriia stanovlennia vidnosyn Ukraina-YeS.. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-stanovlennya-vidnosin-ukraina-es>
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
3. Economy Profile of Ukraine Doing Business 2020 Indicators. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>
4. Bohdan T. Status kandydata na vstup do YeS: ekonomichni ta finansovi perevahy. Ekonomichna pravda. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638/>
5. Danylyshyn B. Yaka chastka derzhavy v ekonomitsi potribna Ukraini. Ekonomichna pravda. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/07/15/689200/>
6. Vlada pidhotuvala plan ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://finclub.net/ua/news/op-ta-uriad-predstavlyly-plan-ekonomichnoho-vidnovlennia-ukrainy.html>